

NORGES HØYESTERETT

Den 29. november 2018 avsa Høyesterett bestående av dommerne Indreberg, Webster, Kallerud, Bergsjø og Bergh dom i

HR-2018-2281-A, (sak nr. 18-116808STR-HRET), straffesak, anke over dom:

A (advokat Inger Marie Sunde)

mot

Påtalemyndigheten (statsadvokat Nina Grande)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Bergsjø**: Saken gjelder anke over lagmannsrettens saksbehandling og lovanvendelse etter domfellelse for kroppsskade med dødsfølge, jf. straffeloven § 274 første ledd jf. § 273. Anken retter seg mot rettsbelæringen til lagretten.
- (2) A, født 00.00 1972, ble 23. juni 2017 satt under tiltale for overtredelse av straffeloven § 274 første ledd jf. § 273 – grov kroppsskade. I tiltalen heter det at kroppsskaden er grov "fordi det særlig legges vekt på at den har hatt til følge død". Det ble tatt ut ny tiltale 3. april 2018 da saken sto for lagmannsretten, hvor det ble foretatt en mindre endring i grunnlaget. Dette er her beskrevet slik:

"Lørdag 31. desember 2016 ca. kl. 04.30, i --- i X, slo han B en eller flere ganger i hodet med knyttet hånd, slik at B mistet bevisstheten og ble påført sårskade på venstre side av pannen, en større underhudsbloodning samt hjernehinneblødning (subaraknoidalblødning). B døde som følge av hjernehinneblødningen søndag 1. januar 2017."

(3) Ved Dalane tingretts dom 8. desember 2017 ble A dømt for dette forholdet til en straff av fengsel i fem år og seks måneder. Han ble videre pålagt å betale oppreisningserstatning og erstatning for økonomisk tap til flere etterlatte.

(4) A innga en fullstendig anke til Gulating lagmannsrett. Lagmannsretten avsa 28. juni 2018 dom som for straffekravets del har slik domsslutning:

"1. A, født 00.00 1972, dømmes for overtredelse av straffeloven (2005) § 274 første ledd jf. § 273 til fengsel i 5 – fem – år og 6 – seks – måneder. Varetekt kommer til fradrag med 34 – trettifire – dager jf. straffeloven 2005 § 83. ..."

(5) Også i lagmannsretten ble A dømt til å betale oppreisningserstatning og erstatning for økonomisk tap til etterlatte.

(6) A har anket til Høyesterett over lagmannsrettens saksbehandling og lovanvendelse. Anken retter seg mot rettsbelæringen til lagretten, jf. den nå opphevede straffeprosessloven § 368. Det er gjort gjeldende at det hefter vesentlige mangler ved rettsbelæringen, og at disse kan ha virket inn på dommens innhold, jf. straffeprosessloven § 343 første ledd. Forsvareren har lagt ned slik påstand:

"Prinsipalt

Gulating lagmannsretts dom av 28. juni 2018 med ankeforhandling oppheves.

Subsidiært

A anses på mildeste måte."

(7) *Påtalemyndigheten* har tatt til motmæle og har særlig fremhevet at mindre feil og mangler ved rettsbelæringen ikke har virket inn på dommens innhold. Det er lagt ned slik påstand:

"Anken forkastes.

Subsidiært:

Gulating lagmannsretts dom av 28.06.2018 oppheves."

(8) Høyesteretts ankeutvalg tillot anken over straffekravet fremmet i beslutning 3. september 2018. De etterlatte har begjært ny behandling av de sivile kravene etter straffeprosessloven § 434 femte ledd. Den videre behandlingen av disse kravene er ved ankeutvalgets beslutning 2. oktober 2018 utsatt inntil straffesaken er pådømt.

(9) *Mitt syn på saken*

(10) Spørsmålet er som nevnt om rettsbelæringen til lagretten inneholder feil som kan antas å ha virket inn på dommens innhold, jf. straffeprosessloven §§ 368 og 343 første ledd. Rettsbelæringen må vurderes på bakgrunn av de bevisene som forelå for lagmannsretten og de rettsspørsmålene som lagretten skulle ta stilling til.

(11) Jeg ser først på *bevisbildet*. Det er på det rene at A og fornærmede B befant seg på samme "nachspiel" natt til lørdag 31. desember 2016. Av både tingrettens og lagmannsrettens dom fremgår at A overfor politiet innrømmet å ha slått B i hodet. Lagmannsrettens flertall har i straffutmålingspremissene lagt til grunn at det var tale om "to slag med knyttet hånd,

hvorav minst ett slag treffer hodet med stor kraft". Dette bygger jeg på i den videre drøftelsen. B ble umiddelbart etter slagene bevisstløs, og av obduksjonsrapporten 13. februar 2017 fremgår at han ikke kom til bevissthet etter hendelsen. Han ble erklært død 1. januar 2017.

- (12) Det ble tatt en CT-undersøkelse etter ankomst ved Stavanger universitetssjkehus. Denne viste "stor blødning under de bløte hjernehinne (subaraknoidalblødning), som hadde brutt inn i hjernens hulromssystem". Obduksjonsrapporten konkluderer slik:

"Døden antas å skyldes hjernehinneblødning med gjennombrudd til hjernens hulrom.

Det er påvist forandringer i hud og underliggende bløtvev i pannen, på venstre side, forenlig med stump vold.

Det er ikke påvist sykelige forandringer eller tegn til karforandringer ellers, som kan forklare blødningene. En antar derfor at blødningen i hjernehinne er en følge av stump vold mot hodet, som en kan se det som følge av slag med, eller fall mot, stump gjenstand.

Slike skader er uvanlige i fravær av andre synlige skader på hjernevevet, som følge av voldsutøvelsen. Blødninger bare i de bløte hinne etter skade sees oftest hos alkoholpåvirkede personer. De er iblant satt i sammenheng med stump vold mot øvre del av halsen, men i aktuelle tilfelle er det ikke opplysninger om, eller tegn til det.

Da de direkte synlige skader etter volden var beskjedne, har vi i særlig grad sett etter om det kunne foreligge en svakhet ved karene som kunne disponere for blødningen. Slike forhold er ikke påvist. Det er ikke funnet holdepunkter for at tidligere mindre skader på hjernen etter ulykke for mange år siden, eller hans lammelse i høyre side av ansiktet, skulle hatt betydning for forløpet."

- (13) Dette må forstås slik at dødsfølgen inntrådte på en uvanlig og sjelden måte, men at den ikke kan forklares ved spesielle svakheter eller disposisjoner hos B.
- (14) Jeg går så over til de *rettsspørsmålene* som lagretten skulle ta stilling til. A er som nevnt tiltalt for overtredelse av straffeloven § 274 første ledd jf. § 273 – grov kroppsskade. Tiltalen bygger på at han slo B en eller flere ganger i hodet med knyttet hånd, slik at B mistet bevisstheten og ble påført blant annet hjernehinneblødning. Det er angitt at kroppsskaden er grov fordi det "særlig legges vekt på at den har hatt til følge død".
- (15) Straffeloven § 273 rammer den som forsettlig "skader en annens kropp eller helse, gjør en annen fysisk maktesløs eller fremkaller bevisstløshet eller liknende tilstand hos en annen". I § 274 første ledd angis momenter som det særlig skal legges vekt på i vurderingen av om en kroppsskade skal anses som grov. Her nevnes blant annet "om den har hatt til følge uhelbredelig lyte eller skade, sykdom eller arbeidsudyktighet av noen varighet eller sterk smerte, betydelig skade eller død". I denne saken er dødsfølge det aktuelle alternativet.
- (16) Etter straffeloven § 24 inngår en uforsettlig følge i vurderingen av om et lovbrudd er grovt "dersom lovbrøtteren har opptrådt uaktsomt med hensyn til følgen". Skyldkravet er altså uaktsomhet, og domfellelse for følgeskade forutsetter at den tiltalte *burde* innsett følgen. Til sammenligning var det etter straffeloven 1902 § 43 tilstrekkelig at tiltalte *kunne* innsett den – såkalt lett uaktsomhet eller culpa levissima. Jeg viser til departementets redegjørelse i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 427. Samme sted uttaler departementet også at følger som kunne, men ikke burde, vært innsett, fortsatt kan få betydning for straffutmålingen som et skjerpene moment innenfor den gjeldende strafferammen.

- (17) Straffeloven § 23 første ledd definerer begrepet "uaktsomhet". Her fremgår at den som "handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, er uaktsom". Definisjonen er generell og tar ikke først og fremst sikte på skyldkravet for de uforsettliges følgerne som er omhandlet i straffeloven § 24. I Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 426 uttaler departementet at vurderingen av om handlingen fraviker normen for forsvarlig atferd, skal være objektiv og ta utgangspunkt i hva en alminnelig fornuftig og samvittighetsfull person ville ha gjort i en tilsvarende situasjon. Det heter også at blant annet "alvoret i handlingen og hvilke interesser som har blitt truet", kan ha betydning for hvilke krav som må stilles til forsvarlig opptreden. På side 427 uttaler departementet videre:

"Dersom det må legges til grunn at lovbrøyteren har handlet i strid med kravene til forsvarlig opptreden på det aktuelle livsområdet, blir det avgjørende om han kan bebreides. Det er bebreidelsen som begrunner straffansvar for uaktsomhet.

I vurderingen av om lovbrøyteren kan bebreides, er det sentrale temaet om det finnes forhold som gjør at personen – selv om han har handlet i strid med normen for forsvarlig atferd – likevel ikke kan klandres. Det må tas stilling til om lovbrøyteren 'kan noe for' den objektivt sett uforsvarlige atferden, eller om det foreligger subjektive forhold som kan unnskylde ham slik at straff ikke er på sin plass. ..."

- (18) Ved kroppsskade med dødsfølge er det et vilkår for straff at det er årsakssammenheng mellom den påstått straffbare handlingen og dødsfølgen. I denne saken har det ikke vært omtvistet at As slag faktisk var årsak til at B døde, enten direkte eller ved at B falt i gulvet.
- (19) Men det er ikke enhver årsakssammenheng som fører til straffansvar – den må også være *adekvat*. I dette ligger for det første at handlingen må ha en generell skadevoldende evne. Handlingen må med andre ord medføre en viss risiko for skade. For det andre må risikoen ha realisert seg på en noenlunde normal måte. Dette innebærer i dette tilfellet at dødsfølgen må ha en viss sammenheng med det farlige ved handlingen. Kravet uttrykkes gjerne slik at følgen må ligge "i farens retning" for at den skal være omfattet av straffansvaret og formuleres ofte som et spørsmål om følgen fremsto som *påregnelig* for gjerningspersonen. Rt-1984-1325 gir et eksempel på anvendelse av adekvansbegrensningen.
- (20) Jeg knytter så noen generelle kommentarer til *feil i rettsbelæringen som ankegrunn*. Her nevner jeg først at rettsbelæringen i dette tilfellet ikke er protokollert. Forsvareren tok imidlertid et opptak av belæringen på sin mobiltelefon, uten at dette ble gjort kjent for rettens leder. Opptaket ble så skrevet ut i fulltekst og inntatt i forsvarers støtteskriv til anken til Høyesterett. Aktor og forsvarer er enige om at utskriften er dekkende for det som ble sagt i rettsbelæringen, noe jeg legger til grunn.
- (21) I utgangspunktet kan feil i rettsbelæringen bare benyttes som ankegrunn dersom rettsbelæringen er protokollert, jf. blant annet Rt-2013-182 avsnitt 26. Men dette utgangspunktet kan fravikes hvis innholdet kan sannsynliggjøres på annen måte. HR-2016-2533-U avsnitt 30 forutsetter at vurderingen av rettsbelæringen kan bygge på et lydopptak av forhandlingene. Ved vurderingen må det likevel i et tilfelle som dette tas høyde for at en utskrift av et opptak ikke gir det samme inntrykket som den muntlige redegjørelsen, og for at rettens leder ikke har fått den mulighet til presisering og klargjøring som ligger i en protokollasjon. Prøvingen må for øvrig bygge på de spørsmålene lagretten ble stilt, det lagmannsretten sier om lovanvendelsen i sin dom, og

saksforholdet slik det er beskrevet i lagmannsrettens straffutmålingspremisser, se HR-2017-1124-A avsnitt 38.

- (22) Innholdet i rettsbelæringen må vurderes med utgangspunkt i kravene i straffeprosessloven § 368 andre ledd. Her fremgår at rettens leder i et kort foredrag skal gjennomgå bevisene i saken og forklare "spørsmålene og de rettssetninger som skal legges til grunn". Veiledningen om rettsspørsmålene bør være konsentrert om det som kan være gjenstand for tvil, og rettens leder må selv ta standpunkt. Gjennomgåelsen av bevisene skal først og fremst samle lagrettens oppmerksomhet omkring de vesentlige punktene. Rettens leder kan gi uttrykk for sitt syn på bevisene, men plikter ikke å gjøre det. Eventuelle uttalelser om bevisene må imidlertid ikke være misvisende og heller ikke innebære en utilbørlig påvirkning, jf. Rt-2005-1702 avsnitt 15 og 16. Uklare eller ufullstendige rettsbelæringer kan utgjøre feil ved saksbehandlingen, se Andenæs og Myhrer, Norsk straffeprosess, 2014 side 509 med henvisninger til rettspraksis.
- (23) Når jeg så går over til den *konkrete vurderingen av rettsbelæringen* i denne saken, nevner jeg først at rettens leder innledningsvis gjorde rede for hvordan lagretten skulle forholde seg til spørsmålsskriftet. Av utskriften fremgår videre at hun ga uttrykk for noen alminnelige utgangspunkter knyttet til bevisvurderingen og beviskravet. Det hefter ingen feil ved redegjørelsen på disse punktene, noe som heller ikke er gjort gjeldende.
- (24) Rettens leder gikk så over til å gi veiledning om spørsmål 1 – hovedspørsmålet. Dette var formulert slik:
- "Er tiltalte A skyldig i å ha skadet en annens kropp eller helse, gjort en annen fysisk maktesløs eller fremkalt bevisstløshet eller liknende tilstand hos en annen?"**
- Lørdag 31. desember 2016 ca. kl. 04.30, i --- i X, slo han B en eller flere ganger i hodet med knyttet hånd, slik at B mistet bevisstheten og/eller ble påført en hjernehinneblødning."**
- (25) På dette punktet i rettsbelæringen presiserte rettens leder blant annet korrekt at de skadefølgene som skulle vurderes, var bevisstløshet og hjernehinneblødning. Hun uttalte videre at skyldkravet var forsett, og at også skadevirkningen måtte være omfattet av forsettet. Videre ble det gitt en dekkende beskrivelse av sannsynlighetsforsettet. Så langt hefter det etter mitt syn ingen mangler ved rettsbelæringen.
- (26) Derimot må det ha vært egnet til å forvirre når rettens leder mot slutten av drøftelsen av hovedspørsmålet kom inn på de beskjedne ytre skadene i form av "[s]kade i tinningen, bak øret og under leppe". Også i denne sammenhengen nevnte hun sannsynlighetsforsett. Det har vært enighet om at disse skadene ikke tilfredsstiller skadebegrepet i straffeloven § 273, og det er derfor uklart hvorfor de ble trukket inn. Slik saken ligger an, finner jeg imidlertid ikke grunn til å problematisere dette nærmere.
- (27) Forsvarers innvendinger mot rettsbelæringen knytter seg først og fremst til redegjørelsen for spørsmål 2 – tilleggsspørsmålet. Spørsmålet hadde denne ordlyden:
- "Er kroppsskaden beskrevet i spørsmål 1 grov, ved at den medførte død?"**
- (28) Det fremgikk at spørsmålet bare skulle besvares dersom det ble svart ja på spørsmål 1.

- (29) Forsvareren har på dette punktet særlig fremhevet at dødsårsaken fremsto som sjelden og upåregnelig. Hun har på den bakgrunn gjort gjeldende at rettsbelæringen for kategorisk slo fast at dødsfølgen var påregnelig. I tillegg har hun anført at rettsbelæringen var forvirrende og uklar for så vidt gjaldt skyldkravet.
- (30) Jeg ser først på drøftelsen av *skyldkravet*. Spørsmålet for lagretten var om A burde innsett dødsfølgen. Om dette uttalte rettens leder først følgende:

"Men det kreves ikke noe forsett med hensyn til å påføre skaden. Uaktsomhet, påregnelighet er nok."

- (31) I utgangspunktet ga rettens leder her korrekt uttrykk for at skyldkravet er uaktsomhet. Men det må ha skapt uklarhet når det tilsynelatende ble satt likhetstegn mellom uaktsomhet og påregnelighet. Riktignok er dette problemstillinger som er tett sammenvevd, men de bør likevel holdes fra hverandre. Uklarheten rundt skyldkravet forsterkes ved at rettens leder senere i sin gjennomgang formulerte seg slik:

"Slår man så skaden eller blødningen som sådan er en sikker ... eller mest sannsynlig, er det ikke slik at en person må være spesialutdannet for å forstå hvilken type blødninger det kan være tale om."

- (32) Uttrykket "sikker ... eller mest sannsynlig" peker i retning av forsettsbegrepet. Samlet sett skaper dette usikkerhet rundt den veiledning lagretten har fått om skyldkravet.
- (33) Et annet – og vel så viktig – forhold er at drøftelsen av skyldkravet gjennomgående er knyttet opp mot uttrykk som "skaden", "blødningen", "bevisstheten", "bevissthetstap" og "hodeskader". Dødsfølgen er overhodet ikke nevnt, selv om lagrettens oppgave nettopp var å ta stilling til om A opptrådte uaktsomt med hensyn til denne. Fremstillingen er også på dette punktet egnet til å skape uklarhet.
- (34) Store deler av redegjørelsen under tilleggsspørsmålet ble viet til *adekvansspørsmålet*. På dette punktet viser jeg til de generelle utgangspunktene som jeg allerede har gjort rede for. Konkret måtte lagretten ta stilling til om det var påregnelig for A at knyttneveslagene kunne føre til at B døde. I en slik vurdering kan det ikke være avgjørende om den konkrete dødsårsaken er uvanlig eller sjelden. Spørsmålet er om det for en alminnelig forstandig person – bedømt som edru – må anses påregnelig at knyttneveslag mot hodet kan føre til offerets død. Jeg viser til Andenæs, Alminnelig strafferett, 6. utgave 2016 side 134–135.

- (35) I rettsbelæringen uttalte rettens leder følgende om adekvansspørsmålet:

"Har handlingen å slå noen i hodet, eller slå noen over ende så de faller fast i gulvet, har det en farevoldende evne. Og her er spørsmålet har faren materialisert seg på en normal påregnelig måte. Ligger det i farens retning en skadevirkning i form av en hvilken som helst blødningstype eller knusningstype, bevissthetstap ligger for så vidt innenfor farens retning. ... Blødninger forekommer i et utall varianter og kombinasjoner ved slag mot hodet eller der hodet faller mot et gulv eller en benk og er som sådanne høyst påregnelig. Med kraftig slag mot et hode eller slik at et hode slås kraftig mot gulvet eller vegg er enhver form for blødning påregnelig selv om noen blødningstyper er vanligere enn andre. ... Hodeskader, blødninger, er klart helt påregnelig og helt i farens retning ved kraftig slag mot hodet. A visste også at B var alkoholpåvirket. Det man kan si er at risikoen ved den skadevoldende handling, hvis dere finner den bevist, har materialisert seg i farens retning."

- (36) Poenget kan her være å få frem at alvorlige hodeskader og blødninger generelt er en påregnelig konsekvens av kraftige knyttneveslag mot hodet, og at det da ikke er avgjørende om forløpet for øvrig er unormalt, atypisk eller sjeldent. Som nevnt er det et utgangspunkt jeg ikke har innvendinger mot. Fremstillingen er imidlertid ikke egnet til å gi lagretten tilstrekkelig veiledning om et komplisert juridisk spørsmål. Og også i denne sammenhengen er det et betydelig problem at drøftelsen er knyttet opp mot forskjellige skadefølger, men ikke dødsfølgen. Lagretten skulle under tilleggsspørsmålet vurdere om Bs død var en påregnelig eller adekvat følge av slagene, ikke om ulike skader var det.
- (37) Før jeg konkluderer finner jeg grunn til å minne om at rettens leder ikke har fått mulighet til å presisere og klargjøre sine synpunkter gjennom et protokollat. En utskrift fra et opptak gir videre ikke nødvendigvis et helt dekkende bilde av det som ble sagt. Drøftelsen av de ulike spørsmålene må ellers ses i sammenheng med det som må antas å ha blitt fremhevet som de avgjørende punktene av aktor og forsvarer under ankeforhandlingen i lagmannsretten. Formuleringen av tilleggsspørsmålet kan dessuten hevdes å gjøre det klart at det var As ansvar for dødsfølgen som var temaet.
- (38) Jeg har til tross for disse forbeholdene kommet til at rettsbelæringen er så uklar at den ikke kan ha gitt lagretten den nødvendige veiledningen om de spørsmål som den måtte ta stilling til. For lagretten må det ha fremstått som svært vanskelig å vurdere skyldkravet og spørsmålet om adekvans med utgangspunkt i rettsbelæringen. I den forbindelse nevner jeg at det av rettsboken fremgår at rettens leder ble tilkalt av lagretten for å besvare "spørsmål knytt til skyldkravet i høve spørsmål 2 i spørsmålskrivet". Dette viser nettopp at lagretten fant rettsbelæringen utfordrende. I rettsboken heter det videre at rettens leder hadde "teke opp att det ho hadde sagt under rettsutgreiinga". Jeg kan derfor ikke legge til grunn at uklarheten ble rettet opp.
- (39) Min konklusjon er etter dette at rettsbelæringen lider av alvorlige svakheter for så vidt gjelder tilleggsspørsmålet. Den har ikke gitt lagretten nødvendig veiledning, særlig når det gjelder skyldkravet og adekvansspørsmålet. Også for øvrig inneholder rettsbelæringen unøyaktigheter og uklarheter, som bidrar til at helhetsinntrykket blir forvirrende. Feilene kan utvilsomt ha hatt betydning for at lagretten svarte ja på tilleggsspørsmålet, jf. straffeprosessloven § 343 første ledd.
- (40) Både aktor og forsvarer har i skranken gjort gjeldende at det ikke er grunnlag for å avsi ny dom, sml. straffeprosessloven § 345 andre ledd andre punktum. Dette er jeg enig i. Lagmannsrettens dom med ankeforhandling blir etter dette å oppheve for så vidt gjelder straffekravet.
- (41) Spørsmålet er så om opphevelsen for så vidt gjelder straffekravet også må få betydning for de sivile kravene. De etterlatte har som nevnt begjært ny behandling av disse, mens As anke bare gjelder straffekravet. Som jeg allerede har vært inne på, har ankeutvalget foreløpig utsatt den videre behandlingen av de sivile kravene.
- (42) Jeg viser på dette punktet til at lagmannsrettens idømmelse av oppreisningserstatning bygger på domfellelse for "forsettlig kroppsskade som er grov hensett til den uaktsomme dødsfølgen". Det er etter mitt syn på den bakgrunn sterke prosessuelle bånd mellom straffekravet og de sivile kravene, jf. HR-2018-2203-A avsnitt 20 flg. med videre henvisning til Rt-2009-1070 og Rt-2011-1448. Opphevelsen må derfor få betydning også

for de sivile kravene, og lagmannsrettens dom med ankeforhandling blir å oppheve i sin helhet.

(43) Jeg stemmer for denne

D O M :

Lagmannsrettens dom med ankeforhandling oppheves.

(44) Dommer **Webster:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

(45) Dommer **Kallerud:** Likeså.

(46) Dommer **Bergh:** Likeså.

(47) Dommer **Indreberg:** Likeså.

(48) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Lagmannsrettens dom med ankeforhandling oppheves.

Riktig utskrift bekreftes: